



FIRAT ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

REVIEW OF THE FACULTY OF DIVINITY

Yıl/Year: 18

Sayı/Number: 2

ELAZIĞ - 2013



KUR'AN'DA İŞİTME/SEM' OLGUSU

Dr. İskender ŞAHİN*

Öz

Kur'an'a göre Allah ile insan arasındaki en dinamik iletişim aracı "işitme"dir. Bundan dolayı Kur'an, söz konusu özelliği hem Allah'a hem insanlara hem de cinlere nispet etmiştir. Peygamberlerin diliyle insanlığa yapılan ilahi çağrı, işitme yetisi vasıtasıyla insanla tanıştırmış ve buluşturulmuştur. İnsanlara ve cinlere bahşedilen bu özellik onlar için bir imtihan sebebidir. Bu çerçevede Kur'an, işitmeye vahyin her safhasında büyük önem vermiş ve çokça atıfta bulunmuştur. Dolayısıyla işitme aynı zamanda bir peygamberin nübüvvetine de işaret etmektedir. Çünkü Allah'ın ona vahyettikleri yazılı metinler olmayıp bilakis hitap şeklindeki haberlerdir. İlahi mesajın bu özelliğinden dolayı bir insan yaratıcının kendisine gönderdiği haberleri ancak dinleme yoluyla öğrenebilir. Bu bakımdan işitme, dinin nakli delillerinin birebir muhatabı olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: İşitme, Kulak, Vahiy, İman, Haber.

Hearing/Listening(Sem') Case in the Holy Quran

Abstract

According to the Quran, the most dynamic communication tool between Allah and human beings is hearing. Thus, this characteristic in the Quran is given to both Allah and human beings and the jinns. The divine call which presented through the language of the messengers had been introduced and met human beings by the sense of hearing. This feature which is endowed to the humans and jinns is the reason of their questioning. In this context, Quran has given great importance to listening/hearing at every steps of revelation. Hearing/listening also refers to a prophet's being a messenger. Because, the things that Allah inspired him are not in the written forms but in the form of appeal notifications. Because of this feature of the divine message, a person can learn the messages sent from the creator only by listening. From this

* Dr., Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, mail: sahin_iskend@hotmail.com

point of view, hearing/listening must be seen the only adrese of the transportal evidence of religion.

Keywords: Hearing, Ear, Revelation, Faith, Massage.

Giriş

İnsana sunulan en önemli nimetlerden birisi hiç kuşkusuz kulak ve onun işlevidir. Kendimizi başkalarına anlatırken ve başkalarını anlamaya çalışırken hep kulaklarımızı kullanırız. Dolayısıyla kulak, iç alemden dış aleme ve dış alemden iç aleme açılan bir kapıdır. Onun kapalı olması, anlama ile ilgili pek çok problemin ortaya çıkması demektir. Bu çerçeveden baktığımızda ilahi hitabın ve onu insanlara ileten peygamberlerin kulak ve işleviyle birebir ilişki içerisinde olduğunu görürüz. İşitme, peygamberliğin şartı olup, bu melekedен yoksun yani sağır bir elçi gönderilmemiştir.¹ Bu bakımdan peygamberler iyi birer dinleyicidirler. Bu yüzden olacak ki Hz. Peygamber, muhatapları tarafından "kulak" olarak vasıflandırılmıştır.² Ayrıca Kur'an, vahyin vereceği mesajları cem eden kimseleri "kulak" şeklinde dile getirilmiştir.³ Vahiy, Allah'tan insana ilahi bir hitap olma özelliği sebebiyle kulağa büyük önem verir. Bu çerçevede işitme yetisi olanların ona kulak kesilmelerini sağlamak amacıyla fonetik açıdan şehirlilerin ifadesindeki yumuşaklıktan olduğu kadar, bedevilerin anlatış tarzındaki sertlikten de uzak olan Kur'an, birinin yumuşaklığını diğ erinin sertliğiyle hikmetli bir ölçüde birleştirerek meydana getirdiği ahenkli bir ses sayesinde, ancak zihinlerde tasavvur olunabilen bir ses armonisi gerçekleştirmiştir. Şurası kabul edilen bir gerçekliktir ki, ister kültürlü ister kültürsüz olsun, ister ilme susamış olsun, ister olmasın âyetler okunurken, bütün bu insanların içinde sanki her bir âyetin, kendi kafalarına göre düzenlenmiş olduğu hissi uyanır.⁴ Neticede Arap edebiyatının şaheseri olan Kur'an, üslûbu sayesinde kendini herkese dinletmiş, büyük küçük ayırtmaksızın her yaştaki insanlara iman aşlamıştır. Kulağa ve gönüllere hoş gelen üslûbu sayesinde onun en büyük düşmanları bile, onu dinlemekten kendilerini alıkoymamışlardır.⁵

Bu makalemizde Kur'an'da önemli bir yer tutan "işitme" olgusunun kullanılışını tespit etmeye çalışacağız. Araştırmamız Kur'an'ın "yazı"dan ziyade

¹ Fahreddin bin Allâme Ziyaeddin Ömer er-Razî, *Tefsir-i Kebir/Mefatihul-Gayb*, trc. Suat Yıldırım ve arkadaşları, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, II., 15.

² Tevbe 9/61.

³ Hakka 69/12.

⁴ Abdullah Diraz, *Kur'an'a Giriş*, çev.: Salih Akdemir, Kitabiyat, Ankara, 2000, ss. 82-83.

⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV. Yay., Ankara., 1997, s.166.

"hitab" olarak algılanması gerektiğini de ortaya koymayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan "işitme"nin küfür ve iman bağlamında yeri ve önemi de bu makalenin hedeflerindedir. Çalışmamızda sırasıyla "işitme" nin karşılığı olan sem'/سمع kelimesinin sözlük anlamını, Kur'an'da Allah'a, insana, cinlere, putlara, meleklerle, şeytana nispeti yönüyle kullanımını ve Hakkı kabul ve red bağlamında önemini ele alacağız.

I. Sem'/سمع Kelimesinin Sözlük Anlamı

Sami dil ailesinden Habeşçe, İbranca,⁶ Aramca, Süryanca ve Arapça'da ortak kullanılan⁷ sem'/سمع kelimesinin karşılığı "işitmek"tir.⁸ Kelime fiil olarak dördüncü babdan mazisi "se-mi-a", muzarisi "yes-me-u" ve mastarı da "sem'an" şeklinde gelmektedir.⁹ "Sin" harfinin fethalı okunmasıyla mastar, kesreli okunmasıyla da isim olduğu söylenmektedir. Sem' kelimesinin tekili ve çoğulu aynı olup bazen esma' ve esma şeklinde de çoğul olarak kullanılır ve cemu'l-cem'i de "esâmi" gelir. İsfehânî, kelimeyi, "kendisiyle seslerin idrak edildiği kulakta var olan kuvvet" şeklinde tarif etmektedir.¹⁰ Beş duyardan biri olan işitme sayesinde sesler idrak olunur. Dolayısıyla kelime kulak/üzün anlamında da kullanılmaktadır. Bu manada "elkâ ileyhi semahû/ona kulak verdi" şeklinde söylenir. Konumu gereği "sem' ", bazen

⁶ Ahdî Atik'te "işitme" kelimesinin karşılığı "şemaa/ שמע " dir ve "itaat etme"(*Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2001,Yaratılış 27/8; 1. Samuel 15/22; Çıkış 24/7; 2. Samuel 22/45), "anlamak"(Yasanın Tekrarı Yaratılış 42/23; 28/48) ve "işitmek"(Yaratılış 16/11; Çıkış 16/9;Yasanın Tekrarı 5/1; Yeşaya 21/3, 49/1) şeklinde üç farklı anlamda kullanılır. Kelimenin ahd-i Atik'teki tüm kullanımları için bkz.: William Gesenius, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Clarendon Press, London, 1909, ss. 1033-1035; Abiygail Lindo, *Hebrew and English and English and Hebrew Dictionary with Roots and Abbreviations*, Holy Language Institute, London, 1846, ss. 135, 254, 323. Fakat Tevrat'ın ilgili âyetlerinde fiilin "anlamak" manasına gelecek şekilde kullanımı, ancak yabancı bir dili/lisanı anlamak manasında kullanılmaktadır.

⁷ W. Gesenius, 1033; Hâzım Ali Kemâleddin, *Mu'cemu Müfredâtü'l-Müşterekî's-Sâmiyyi fi'l-Lugati'l-Arabîyye*, Mektebetü'l-Adâb, Kahire, 1429/2008, s. 228.

⁸ Halil bin Ahmed el-Ferâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, Daru'l-lhyai'd-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2005, s. 445; Ebubekir Muhammed bin el-Hüseyin bin Dureyd, *Cemheretü'l-Luga*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2010, III., 33; İsmail bin Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh*, Dâru'l-lhyâi'd-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2009, III., 757; Râğıb el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Necib el-Macidi, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1427/2006, s. 259; Zemahşeri, *Esaâsu'l-Belâğâ*, s. 286; Mecdüddin Muhammed bin Yakub el-Firuzâbâdî, *Basâiru Zevî't-Temyîz Letâifu'l-Kitabi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccar, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs., III., 257.

⁹ Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, s. 445; Ebubekir Muhammed bin Ömer el-Kûtiyye, *Kitabu'l-Efâl*, thk. İbrahim Şemseddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 93; Cevherî, *Sihâh*, III., 758; Ebi'l-Kâsım Cârullah Mahmud bin Ömer ez-Zemahşeri, *Esaâsu'l-Belâğâ*, Dâru'n-Nefâis, Dimeşk, 2009/1430, s. 286; Firuzâbâdî, *Basâir*, III., 257; Mütercim Asım Efendi, *el-Okyanusu'l-Basit fi Tercimeti'l-Kâmûsi'l-Muhîd*, , Asitâne Kitabevi, İstanbul, trsz. II., 602.

¹⁰ İsfehânî, *Müfredât*, s. 259.

“feh̄m” kabiliyetine, bazen “işitilen söz” e, bazen “itaat” e, bazen “zikri cemîl” e, “vasiyet-i hüsn” e hamledilir.¹¹ Kelime deyim olarak da kullanılmaktadır. Bu manada ne tarafa gittiği bilinmeyen kimse için “hüve harece beyne semî’l-arzi ve basariha” denilir.¹² Fiil, tefe’ul babından “tesemmu’ ”, iftiâl babında “istimâ” şeklinde kullanılmakta ve her iki babda “söze kulak verip onu dinlemek anlamını ifade etmektedir. Tefâul babında ise tesâmu’ şeklinde bir sözü insanların birbirlerinden işitmek, if’âl babında “istimâ” şeklinde işittirmek manasını içermektedir.¹³

Es-sem’u dişi sırtlanla kurdun çiftleşmesinden meydana gelen hayvana denir. Es-semîu, ismi fâil olarak işittirici anlamına geldiği gibi, uzaktan his ve hareketi işiten arslana da ıtlak olunur. “Mesma’ ” veya “misma’ ” da hem kulağa hem de bedevilerin “ğarb” dedikleri büyük bir kovanın ortasında olan kulpa denir. Bu kulpa, kovanın düzgün durması için ip takılır¹⁴ ve bu kovayla su çekilir. Bu mana, bizler için önemlidir. Zira kulağı kovaya, manayı da suya benzetirsek bu durumda işitme yetisi de kovanın ipi olmuş olur. Dolayısıyla kişi ip sayesinde suyla buluştuğu gibi, işitme sayesinde manayla buluşmaktadır.

Diğer taraftan sem’/işitme olayının gerçekteştiği organ olan kulağın Arapça’da karşılığı da “üzün” kelimesidir ve bu kelime, nesnelere el ile tutulacak kabzasına ve kulpuna ıtlak olunur.¹⁵

“Sem” kavramın Türkçe’imizde “duymak”, “dinlemek”, ve “işitmek” olmak üzere üç karşılığı mevcuttur. Bunlardan “duymak”: bilgi almak, öğrenmek, haber almak, ses almak, hissetmek, sezmek, fark etmek, algılamak,¹⁶ “dinlemek”: işitmek için kulak vermek, birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak, uymak, itaat etmek, baş eğmek,¹⁷ “işitmek”: kulakla algılamak, duymak¹⁸ anlamlarında kullanılmaktadır. Bunlardan ilk ikisinin anlamları mecaz ağırlıklıyken üçüncüsü ise daha çok gerçek anlamıyla kulağın işlevine vurgu yapmaktadır. Fakat yine de bu üç kelime genelde aynı anlamı ifade edecek şekilde biri diğerinin yerine kullanılabilir.

¹¹ Ferâhidî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 445; Cevherî, *Sihâh*, III., 758; İsfehânî, *Müfredât*, s. 259; Zemahşerî, *Esaâsu’l-Belâğâ*, s. 286; Firuzâbâdî, *Basâtir*, III., 257; Asım Efendi, *Okyanus*, II., 602.

¹² Asım Efendi, *Okyanus*, II., 603.

¹³ Cevherî, *Sihâh*, III., 758; Asım Efendi, *Okyanus*, II., ss. 602-605.

¹⁴ Ferâhidî, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 446; İbn Dureyd, *Cemhere*, III., 33; Cevherî, *Sihâh*, III., s. 758; Zemahşerî, *Esaâsu’l-Belâğâ*, s. 286; Asım Efendi, *Okyanus*, II., 602-603.

¹⁵ Asım Efendi, *Okyanus*, III., 590.

¹⁶ *Türkçe Sözlük*, haz.: Şükrü Halûk Akalın, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2011, s. 730.

¹⁷ *Türkçe Sözlük*, s. 671

¹⁸ *Türkçe Sözlük*, s.1224.

II. Sem'/سمع Kelimesinin Kur'an'da Kullanımı

Kur'an'da türevleriyle birlikte sem'/işitme kavramı yaklaşık olarak yüz seksen beş defa geçmektedir.¹⁹ Diğer taraftan işitme organı olan kulak/üzün kelimesi ise on sekiz defa tekrarlanmaktadır.²⁰ Sadece bir âyette kulak hayvanlara nispet edilmek suretiyle dile getirilir.²¹

Kur'an kavramlarının eşanlamlılık ve eşseslilik özelliklerini konu alan eserler, "sem'/işitme"nin Kur'an'daki kullanımıyla ilgili birtakım bilgiler vermişlerdir. Bu bilgiler düzensiz olduğu gibi aynı zamanda yetersizdir. Mesela Mukatil bin Süleyman, "es-semîu" kelimesinin "kalple imanı duymak" ve "kulakla sesleri işitmek" şeklinde iki manada olduğunu,²² Ebû Hilâl el-Askerî, "seslerin işitilmesi" ve "kabul ve icab" olmak üzere yine iki anlamda kullanıldığını belirtmiştir.²³ Damıġânî de Mukatil bin Süleyman'ın tasnifine paralel olarak kelimenin "kulaġın işitmesi" ve "kalbin işitmesi" şeklinde iki farklı anlamda kullanıldığını ifade etmiştir.²⁴ Diğer taraftan Abdurrahman el-Cevzî Nüzhetü'l-A'yuni'n-Nevazir fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir adlı eserinde kelimeye yer vermemiştir. Firuzabâdî de kelimenin "fehmi", "duaya icabet", "kalbin fehmetmesi", "kulaġın işitmesi" ve "Allah'ın işitmesi" şeklinde beş farklı anlamda kullanıldığını beyan etmiştir.²⁵

Ayrıca "Garîbu'l-Kur'an" türü Kur'an sözlükleri kelimenin kullanımı ile ilgili yeterli bilgi vermekle birlikte bu bilgiler düzensiz olarak sunulmaktadır. Mesela Râġıb el-İsfehânî, el-Müfredât'ında²⁶ ve Ebûbekir er-Râzî, Garîbu'l-Kur'an'ında²⁷ teferruatlı bilgiler vermesine rağmen sistematik bir sunum söz konusu değildir. Elbette bu durum, eserlerden istifade konusunda zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

¹⁹ İşitme kavramının Kur'an'da geçtiği tüm âyetlerin listesi için bkz.: Muhammed Fuad Abdulkaki, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420/2000, ss. 454-458.

²⁰ Bakara 2/19; Nisâ 4/119; Mâide 5/45; Enâm 6/25; A'râf 7/179, 195; Tevbe 9/61; İsrâ 17/46; Kehf 18/11, 57; Hacc 22/46; Lokman 31/7; Fussilet 41/5, 44; Hâkka 69/12; Nûh 71/7.

²¹ Nisâ 4/119.

²² Mukatil bin Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, haz. Ali Özek, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 106.

²³ Ebu Hilâl el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Osman, Mektebet's-Sekâfeti't-Dîniyye, Kahire, 2007, s. 254.

²⁴ Ebû Abdullah Hüseyin bin Muhammed el-Damıġânî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir li Kitabillahi'l-Aziz*, thk. Arabî Abdulhamid Ali, Darul-Kütübî'l-İlmiye, Beyrut, trs., ss. 263-264.

²⁵ Firuzabâdî, *Basâir*, III., 259-260.

²⁶ İsfehânî, *Müfredât*, ss. 259-260.

²⁷ Zeynuddin Ebu Abdillâh Muhammed bin Ebûbekir er-Râzî, *Tefsiru Garîbi'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk.: Hüseyin Elmali, TDV Yay., Ankara, 1997, ss. 303-304.

Bütün bu tespitlerimizden sonra Kur'an'da geçen "sem' " kavramının kullanımını tespit ve tasnif etmek istiyoruz. Burada bizim tasnifimiz, söz konusu kelimenin Allah'a, insana, cinlere, putlara, meleklerle ve şeytana nispeti yönüyle olacaktır.

A- Allah'a Nisbet Edilerek Kullanımı

Sem' kelimesi pek çok âyette Allah'a izafe edilmek suretiyle kullanılmıştır. Kelime Kur'an'da çoğu defa Allah'ın ilim, basar ve karîb sıfatlarıyla birlikte O'nun sıfatı olarak mübalağa kalıbında "semîun/سميع" şeklinde kullanıldığı gibi,²⁸ "esmea/اسمع"²⁹ ve "semia/سمع" şeklinde fiil olarak da yine O'na nisbet edilmek suretiyle geçmektedir.³⁰ Kur'an işitme fiili ile ilişkilendirmek suretiyle Allah'ı hem işiten hem de işittiren olarak tanıtmaktadır. Birincisinde fiil sülasi babda mazi sigasıyla "işitti" anlamında "semia/سمع" ve ikincisinde fiil if'âl babında mübalağa kalıbında "işittirdi" anlamında "esmea/اسمع" şeklinde kullanılmaktadır.

Allah, işitme sıfatını Kur'an'da bazen Hz. Peygamberin, müminlerin, bazen de kafirlerin sözleri için kullanır. Mesela İsrâ suresinde "Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah sübhandır..."³¹ ifadesinden sonra Allah'ın "Semî, Basîr" olduğu ifade edilmiştir ki bu, Hz. Peygamberin miraçla ilgili söylediği sözlerin Allah tarafından işitildiğine ve onun Allah'ın gözetiminde olduğuna işaretidir.³² Böylelikle dolaylı olarak Hz. Peygamberin "hak" olduğuna da gönderme yapılmaktadır. Öte yandan Al-i İmrân Sûresinde Hz. Peygamberin Uhud savaşı ile ilgili olarak hazırlıklar sırasında yaptığı istişare bağlamında "Hani sen, sabah erkenden müminleri savaş mevzilerine yerleştirmek için aileden ayrılmıştın..."³³ şeklinde ifade edildikten sonra Allah'ın "Semî, Alîm" olduğu vurgulanmıştır ki bu ifade, Allah'ın, savaşa Medine dışına çıkıp çıkmama konusunda Müslümanların Hz. Peygambere söylediklerini işittiğini ve

²⁸ (Alîm sıfatıyla birlikte) Bakara 2/127, 137, 181, 224, 227, 244, 256; Al-i İmrân 3/34, 35, 121; Nisâ 4/148; Mâide 5/76; Enâm 6/13, 115; A'râf 7/200; Enfâl 8/17, 42, 53, 61; Tevbe 9/98, 103; Yûnus 10/65; Yûsuf 12/34; Enbiyâ 21/4; Nûr 24/21, 60; Şuarâ 26/220; Ankebût 29/5, 60.; Fussilet 41/36; Duhân 44/6; Hucurât 49/1. (Basar sıfatıyla birlikte) Nisâ 4/58, 134; İsrâ 17/1; Hacc 22/61, 75; Lokmân 31/28; Mü'min 40/20, 56; Şûrâ 42/11; Mücâdele 58/1. (Karîb sıfatıyla birlikte) Sebe 34/50. (Dua kelimesiyle birlikte) Al-i İmrân 3/38; İbrahim 14/39.

²⁹ Enfâl 8/23(iki defa); Kehf 18/26; Fâtır 35/22,

³⁰ Al-i İmrân 3/181; Tâ-hâ 20/46; Mücâdele 58/1.

³¹ İsrâ 17/1.

³² Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil fi Vücûhu't-Te'vil*, thk. Halil Me'mun Şeyho, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1426/2005, s. 589; Razi, *Mefâtiḥ*, XIV., 39.

³³ Al-i İmrân 3/121.

görüşlerinin arka planında yatan sebeplerin ne olduğunu bildiğini göstermek için kullanılmıştır.³⁴ Diğer taraftan Lokman suresinde müşriklerin öldükten sonra dirilişi uzak ihtimal görmelerini geçersiz kılan “Sizin yaratılmanız ve diriltmeniz, ancak tek bir kimseninki gibidir...”³⁵ şeklindeki cevaptan sonra Allah’ın, inkarcıların sözle inkarlarını işittiğini ve davranışlarındaki inkarları da gördüğünü belirtmek üzere O’nun “Semî, Basîr” olduğu vurgulanmıştır.³⁶ Bu ifadeden, müşriklerin inkarlarını sözle ifade etmekle kalmadıklarını üstelik bunu davranışlarına da yansıttıklarını anlıyoruz. Allah’ın “Semî, Basîr” veya “Semî, Alîm” olarak vafedilmesi, itaat eden müminler için bir “vaad” olurken; aynı ifadeler kafirler için kullanılınca onlar için bir “va’d” olma özelliğini kazanır.³⁷ Allah, bu sıfatını mutlaka açık veya gizli bir söze karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Bu söz, bazen bir olay ifade eden âyetler bağlamında, bazen de müstakil olarak gelebilmektedir. Ama her halükarda mutlaka bir karşılığı mevcuttur.

Kur’an, Allah’a “işitme” sıfatının yanı sıra “işittirme” sıfatını da nispet etmiştir.³⁸ Bu âyetlerde Hakkın insanlara işitilmesinin sadece Allah’a ait olduğu vurgulanır: “Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara **işittirirdi**. Fakat **işittirseydi** bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.”³⁹ Bu âyetlerde insanların Hakikati duymasına engel olan Allah’mış gibi gözükmektedir. Oysa âyetlerin mefhumu, muhatapların kendilerine sunulana kabul etme istidalarının olmadığından dolayı işitmelerinin söz konusu olmadığı gerçeğidir. Böylece imana kapalı kimseler, kabiliyetsizlikleri yüzünden sözü düşünüp anlamadıkları belirtilmekte ve kınanmaktadır. Bu haliyle o kimseler adeta insanlık derecesinden indirilerek diğer hayvanlarla ortak olan; deprenme, hareket etme, canlılık vasfına düşürülmekte; hidâyet ve dalaletin kabiliyete bağlı olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁰

“İşitme” sıfatının Allah’a nispet edildiği bir diğer âyette taaccüb siğasıyla Allah’ın ne güzel bir işiten olduğu vurgulanır: “...O ne güzel gören ve ne de güzel **işitendir**...”⁴¹ Taaccüb, insanlar hakkında kullanıldığında “sebebi gizli olduğu için bir şeyi büyük görme” anlamını ifade ederken; Allah için

³⁴ Zemaşşerî, *Keşşâf*, s. 192; Râzî, *Mefâtih*, VII., 39.

³⁵ Lokman 31/28.

³⁶ Râzî, *Mefâtih*, XVIII., 174.

³⁷ Zemaşşerî, *Keşşâf*, s. 99, 111; Râzî, *Mefâtih*, VIII., s. 102, XVI., 356.

³⁸ Enfâl 8/23(iki defa); Kehf 18/26; Fâtır 35/22.

³⁹ Enfâl 8/23.

⁴⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989, III., 500.

⁴¹ Kehf 18/26.

kullanıldığında ise "sırf büyük görme" manasını içermektedir.⁴² Bir başka ifadeyle bu kullanım kullar için abartı olabilirken, Allah için kullanılırsa vasfedilen şeyin her haliyle onda kemal derecede mevcut olduğunu anlatmaktadır. Dolayısıyla taaccüb sigasıyla işitme sıfatının Allah'a nispeti, işitmenin en kemal haliyle O'nda mevcut olduğuna vurgu yapmaktadır.

Nihayetinde işitme sıfatının Allah'a nispet edilmesi⁴³, O'nun ulûhiyetinin bir gereğidir. Allah ile kullar arasındaki en aktif iletişim vasıtası işitme olduğu için, bu özellik hem yaratıcı hem de yaratılan için kullanılmıştır. Çünkü Allah'tan kula vahyin ulaştırılması; kuldaki Allah'a duanın/isteğinin ulaştırılması ancak işitme yoluyla olabilmektedir. Allah'ın "işiten" olması, kuldaki ümitsizlik halini gidermiş ve onda güven/emn meydana getirmiş; böylece kulu sahibi olan yaratıcısına bağlamıştır. Zira ihtiyaçların cana yettiği en zor durumlarında kişinin "sesini duyurabileceği" ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği yüce bir makamın olması, onun için güven demektir. Bu yüzden olacak ki, ihtiyarladıkları ve hanımları da çocuk doğurma özelliklerini yitirdikleri için artık zürriyetsiz kalan İbrahim ve Zekeriyâ peygamberlerin, dualarının sonunda "muhakkak Sen duayı hakkıyla işitensin"⁴⁴ ve "muhakkak Rabbim duayı hakkıyla işitendir"⁴⁵ şeklinde ifadeler kullanmışlardır.

B- İnsana Nispet Edilerek Kullanımı

⁴² Râzî, *Mefâtiḥ*, IV., 250.

⁴³ Yeri gelmişken konumuzla ilişkili olduğu için Allah'ın işitme/semî sıfatının ilmi gelenek içerisinde nasıl değerlendirildiğine kısaca değinmek istiyoruz. Allah'ın İşitme/Semî de dahil olmak üzere Kur'an'ın Allah'a nispet ettiği sıfatlarla ilgili ciddi tartışmalar ve fikrî ayrılıklar oluşmuştur. Mutezile kelimacıları, Allah'ı mahlukatından herhangi birisine benzetmiş olmamak için, özellikle Allah'ın sıfatları konusunda teşbih ve tescime delalet eden her şeyi reddetmişlerdir. Kur'an'da bu manada her ne gelmişse kendilerine göre tevîl etme cihetine yönelmişlerdir. (Talat Koçyiğit, *Kelamcılarla Hadisçiler Arasındaki Münakaşalar*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1984, ss. 136, 141.) Bu çerçevede onlar Allah'ın işitme/semî sıfatını O'nun ilmi olarak tevîl etmişlerdir. (İsfehânî, *Müfredât*, ss. 259.) Bu konuda Mutezile ekolünün karşısında yer alan hadisçilerin işitme gibi sıfatlar karşısındaki tutumları gâyet basit olmuştur. Onlara göre Allah, Kur'an'da kendisini nasıl vasıflandırmışsa ise o öyledir. Hadisçiler, Allah'ın işitme/semî gibi sıfatlarını mahlukata benzediği için O'ndan nefyetmedikleri gibi onları mahlukatın sıfatlarına da benzetmemektedirler. (Koçyiğit, *Münakaşalar*, ss. 140, 141.) Bu bilgiler ışığında onların, Allah'ın işitme/semî sıfatının var olduğu fakat bunun keyfiyetinin insandaki işitme gibi olmadığı şeklinde bir kanaate sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bu konuda Ehli Sünnet kelimacıları da hadisçilere daha yakın durmaktadırlar. Kur'an'da Allah'ın fiili sıfatları arasında yer alan işitme sıfatı, keyfiyetini bilemeyeceğimiz ve onda sabit olan bir gerçektir. Keyfiyetini bilmeyişimiz, onu anlama konusunda üzerinde düşünmeyeceğimiz ve anlamlarını tayin edemeyeceğimiz anlamına gelmez. Elbette işitme sıfatı üzerinde düşünmek suretiyle onun neye işaret ettiğini keşfetmek için sürekli gayret etmeliyiz.

⁴⁴ Al-i İmran 3/38.

⁴⁵ İbrahim 14/39.

Kur'an'ın kulak ile ilişkisi üzerinde duran J.J. Rousseau'nun ifadesiyle kalpten önce kulağı baştan çıkararak ve cümlelerini durmaksızın vurgu ve coşkuyla hareketlendiren tınlı ve ikna edici Kur'an,⁴⁶ "semî" kavramını en fazla insana nispet ederek kullanmıştır. Vahiy, insana ait olan bu duyu yetisini elbette dinle ilişkili olarak ele almıştır. Kimi zaman mecazen, kimi zaman da hakiki anlamıyla ifade edilen "semî", imana açılan bir kapı olarak sunulmaktadır. Çünkü vahyin bilgi olarak zihne ve duygu olarak kalbe ulaşmasını sağlayan en önemli kanal işitmedir. Bu sebeple Kur'an'da diğer duyulara göre daha önceliklidir. Dolayısıyla insan, işitme sıfatına sahip olduğu için imtihan edilmektedir. "Biz insanı katışık nutfeden halkettik. Onu onu imtihan edeceğimiz çünkü onda **işitmeyi** ve görmeyi fonksiyoner hale getirdik."⁴⁷ İnsanın bir teklifi kabul edip üstlenmesi, ancak onu duyduktan sonra mümkün olabilmektedir. Bundan dolayı "duyup işitmek" bir şeyi kabul etmek manasında mecaz olarak kabul edilmiştir.⁴⁸ Bu çerçevede âyetlerde mümin olarak vasıflandırılan insanlar ilahi vahye kulak verip onu işitenler/dinleyenler olurken,⁴⁹ küfürle vasfedilen insanlar da ona kulak vermeyerek dinlemeyenler olmuşlardır.⁵⁰

Bazen âyetlerde söz konusu kavram iman bağlamının tamamen dışında hakiki anlamıyla kullanılır. Mesela Yusuf suresinde melikin hanımı, kendisiyle ilgili çevresindeki kadınların yaptıkları dedikoduları işitmesi böyledir: "Kadın, onların dedikodusunu **duyunca**, onlara dâvetçi gönderdi..."⁵¹ Yine Kasas suresinde: "Onlar, boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler..."⁵² şeklinde müminlerin boş sözleri dinlemekten imtina ettiklerini beyan eden bu âyette de "semî" hakiki anlamında kullanılmıştır. Bunlara ilaveten başka âyetlerde de işitme kavramı gerçek anlamıyla dile getirilmiştir.⁵³

1- Haklı reddetme bağlamında işitme

⁴⁶ Jean-Jacques Rousseau, *Melodi ve Müziksel Taklit ile İlişki İçerisinde Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, çev.: Ömer Albayrak, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2007, s.56.

⁴⁷ İnsan 76/2. Müfessir Ferrâ, âyette insanın imtihana maruz kalmasının, işitme özelliğinden kaynaklandığını beyan etmektedir. Ebu Zekeriyâ Yahya bin Ziyad el-Ferrâ, *Meanî'l-Kur'an*, thk. İbrahim Şemseddin, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, III., 105. Ayrıca bkz.: Ebî İshak İbrahim bin es-Sirrî ez-Zeccâc, *Meânî'l-Kur'ân ve İrâbuh*, thk. Abdulcelil Şelebî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1426/2005, V., 200.

⁴⁸ Râzî, *Mefâtih*, XI., 284.

⁴⁹ Bakara 2/285; Al-i İmrân 3/98; Nisâ 4/46; Maide 5/7; Enâm 6/36; Nûr 24/51.

⁵⁰ Nisâ 4/126; A'râf 7/198; Furkan 25/44; Enfâl 8/23; Fâtr 35/14; Cin 72/13.

⁵¹ Yusuf 12/31.

⁵² Kasas 28/55.

⁵³ Bakara 2/181; Al-i İmrân 3/186; Enbiyâ 21/60.

İnsan söz konusu olunca Kur'an işitme/sem' kavramını daha çok imanla ilişkilendirerek kullanmıştır. Çünkü işitme, hakkın varlığına dair nakli delillere işaret etmektedir ki, o da bir peygamberin nübüvvetini göstermektedir. Burada nebî, getirdiği âyâtı/naklî delilleri muhataba onda mevcut olan duyma yetisi sayesinde sunmaktadır ki, bu yönden işitme çok önemlidir. Nitekim âyetlerde müşriklere, imana götüren işitme yetisinin verilmiş olduğuna ve kullanılmaması durumunda Allah'ın bu yetiyi kendilerinden alacağı yönünde tehditlere yer verilir: " *De ki: 'Söyler misiniz, Allah işitme ve görme yetinizi alırsa, kalplerinizi de mühürlerse Allah'tan başka kim bunları geri verebilir?...'*"⁵⁴ Kur'an'a kulak vermeme durumu, kendilerinin kurtuluşu olan vahyi idrak edememeleri ve neticesinde en büyük küfür olan şirk batağında imandan habersiz olarak sonsuza dek kalmalarına yol açar ve bu da insan için tam bir felaket olmuş olur. Âyet, müşrikleri açıkça hakikatten yoksun bırakmakla tehdit etmektedir.⁵⁵ Bu tehdide rağmen müşrikler, işitme konusunda tamamıyla nötr durumda olan sağırlar ve ölümler olarak ifade edilirler.⁵⁶ Sağırlar ve ölümlerin işitme konusunda böyle olmalarının ifade edilmesi tamamen teşbih maksadıyla kafirlerin vahiy karşısındaki durumlarını ortaya koymak içidir: "*Elbette sen ölümlere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti işittiremezsin.*"⁵⁷ Elbette o inkarcıların böyle olmaları, kulaklarında bir problem olmasından dolayı değil, fakat kendilerini vahye kapatmalarından kaynaklanmaktadır: "*...Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir, bilakis onlar daha da aşağıdadırlar...*"⁵⁸ Pek tabii âyete muhâtap olan inkarcıların kulakları ve işitme yetileri vardır. Onların bu halleriyle hayvanlardan da aşağı oldukları vurgulanmakta ve onlarla kıyaslanmaktadır. Fakat Kur'an'ın kastı, hayvanlarda mevcut olana eşdeğer bir işitme değildir. Eğer böyle olsaydı hayvanların da mükellef tutulması icab ederdi ki böyle bir şey söz konusu değildir. Çünkü hayvanlar, sadece içgüdülerine ve tabii ihtiyaçlarının sevkine bağlı olup ahlakî bir tercihte bulunmalarını hem mümkün, hem de zorunlu kılacak bir bilinçten de

⁵⁴ En'âm 6/46.

⁵⁵ Söz konusu âyette müşriklerin kulakla elde edilen işitme yetilerinin ellerinden alınması yani biyolojik olarak sağırlaşmaları değil aksine vahyi algılama, anlama ve değerlendirmeye melekelerinin yok olması söz konusu edilmiştir.

⁵⁶ Bakara 2/171; A'râf 7/100, 179, 195, 198; Enfâl 8/21; Yûnus 10/42; Enbiyâ 21/45; Hacc 22/46; Furkan 25/44; Neml 27/80; Rûm 30/52; Zuhuf 43/40; Necm 53/22.

⁵⁷ Neml 27/80; Rûm 30/52.

⁵⁸ A'râf 7/179.

yoksundurlar.⁵⁹ Öyleyse vahyin vurguladığı işitmenin, hayvanlarda olmayan şuur, irade ve idrakte yakın bir ilişkisinin olması gerekir.⁶⁰ Bu durumda işitme yetisi ve duyma organı, İbnü'l-Arabî'nin de ifade ettiği üzere anlama ve değerlendirme aracı olan iki olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶¹ Demek ki inkarcılar, kendilerine elçilerin diliyle hitap edilen vahyi duydukları halde onu anlama ve değerlendirme yönünde bir iradelerinin olmamasından dolayı bir türlü imanı kabule yanaşmamışlardır. Kulak bir kapı gibidir, duyulan şeyler oradan girer. Geçmişteki, gelecekteki ve şimdiki gayble ilgili haberler "duyma/işitme" yoluyla bilinmektedir. Bu durumda kalbin mühürlenmesi, zarfın mühürlenmesine; kulağın mühürlenmesi de kapının mühürlenmesine benzer⁶² ki Kur'an, imanı kabul noktasında işitme yetisini kalple ilişkilendirmiş ve muhatapların kalplerinin mühürlü olmasından dolayı hakikatleri tam manasıyla işitemediklerini beyan etmiştir: "...Onların kalplerini mühürleriz, dolayısıyla yapılan **tebliği işitmez olurlar.**"⁶³ Kur'an bu çerçevede kimi yerlerde onların kulaklarında ağırlıklar olduğunu vurgular: "**Şöyle dediler: 'Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır...'**"⁶⁴ Doğal olarak inkarcıların imanı kabul noktasındaki takındıkları olumsuz tavırların yani küfre götüren sebeplerin her birisi, kalplerin iman etmesine mani olan bir perde; kulak hakkında da imanın delillerini dinlemeye mani bir ağırlık olmaktadır.⁶⁵ Elbette kafirler ilahi vahiy yerine yalanı dinlemekte ve inkarcılara kulak vermektedirler.⁶⁶ Halbuki Allah, onları Kur'an'ı dinlemeye davet etmektedir: "**Kur'an okunduğu zaman onu *can kulağıyla dinleyin* ve susun ki merhamet olunasz.**"⁶⁷ Oysa onlar Kur'an'ı dinlemedikleri gibi dinlenilmemesi için

⁵⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı-Meal Tefsir*, çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, I., 311, 144. dipnot.

⁶⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam ve arkadaşları, Azim Yayıncılık, İstanbul, trs., IV., 178-179.

⁶¹ Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Tefsîr-i Kebîr - Te'vilât*, çev.: Vahdettin İnce, Kitsan Kitap, İstanbul, trs., I., 39.

⁶² Elmalılı, *Hak Dini*, I., 196.

⁶³ A'râf 7/100.

⁶⁴ Fussilet 41/5; Ayrıca bkz.: Enâm 6/25; İsrâ 17/46; Kehf 18/57; Lokman 31/7; Fussilet 41/44.

⁶⁵ Razî, *Mefatih*, IX., 375.

⁶⁶ Mâide 5/41, 42.

⁶⁷ A'râf 7/204. Âyetin sebebi nüzulu her ne kadar Medine döneminde namazda konuşma mevzusuyla ilişkilendirilse de (Celâleddin es-Suyûtî, *Lübâbu'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Mustafa Elbâni Matbaası, Mısır, trs., s.154.) gerçekte âyet Müslümanlara değil de Mekke müşriklerine yönelik bir hitaptır. Zira sure ve âyet Mekke döneminde nazil olmuştur. Müfessir Razî de âyetin

gürültü çıkarmışlar ve çevrelerindeki insanlara baskı yaparak onların imana giden yollarını da tıkamış olmaktadır.⁶⁸ Ayrıca işittiklerini söyleyip isyan etmektedirler.⁶⁹ Onların bu olumsuz tutumlarından dolayı nihâyetinde vahyi kesinlikle işitmekten uzak tutulmuşlardır.⁷⁰ Tüm bunların sonucu olarak iman konusunda duyma melekelerini kullanmamaları, onların âhirette ceennemde azabın habercisi olan iniltileri işitmeleriyle karşılık bulacak,⁷¹ oraya yaklaştırıldıklarında ve atıldıklarında onun kaynarken çıkardığı uğultuyu, fokurtuyu duyacaklardır.⁷² İncarcıların orada bu sesleri duymaları, başlarına gelecek olan felaketin habercisi olacak, en az o felaketi yaşamaları kadar ürkütücü ve korkutucu olacaktır. O cehennemin sesinin işitilmeye başlamasının psikolojik olarak incarcılarda dayanılması mümkün olmayacak bir korku ve endişe meydana getireceği muhakkaktır. Yani Kur'an, insanın vahye muhatap olan işitme duyusunu bu dünyada kullanmamasının karşılığı olan cezayı âhirette yine söz konusu duyusu vasıtasıyla vermektedir:

Âyetlerde iman etmeyenlerin kulaklarının/işitme duyularının âhirette onların aleyhinde şahitlik edeceği vurgulanmaktadır: "*Nihâyet oraya vardıklarında kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında aleyhlerine şahitlik edecektir.*"⁷³ Çünkü incarcılar, kendilerine gelen vahye kulak vermemişlerdir. Burada özellikle işitme duyusunun zikredilmesi tesadüf değildir. Zira vahiy bir hitap olduğu için onun insanla ilk teması kulağı vasıtasıyla yani işitme yoluyla olacaktır. Dolayısıyla çağrının anlaşılması ve kavranması ancak işitme sayesinde meydana gelebilir. İşte işitme duyusunu vermekle Allah'ın kendilerini vahyi anlamaya ve kavramaya hazır şekilde yaratmasına rağmen onlar bu nimeti ilahi irade doğrultusunda kullanmamakla imansızlıklarının sebebi yine bizzat kendileri olmuşlardır ki onların işitme duyuları bu yüzden aleyhlerine şahitlik edecektir. Kısaca söylemek gerekirse imana ve inkara giden yol, ilahi çağrıyla işitme meselesidir. Âhiretteki azabın temelinde yatan sebep, dünyadayken hakikate kulak vermemektedir.⁷⁴

müşrikler hakkında olduğunu birkaç yönden izah etmiştir. Razi, *Mefatih*, XI., ss. 223-224. Kur'an'ı dinlemeyle ilgili diğer âyet için bkz.: Hacc 22/73.

⁶⁸ Fussilet 41/26.

⁶⁹ Bakara 2/93; Nisâ 4/46.

⁷⁰ Şuarâ 26/212.

⁷¹ Enbiyâ 21/100.

⁷² Furkan 25/22; Mülk 67/7.

⁷³ Fussilet 41/20. Ayrıca bkz.: Fussilet 41/22

⁷⁴ Hûd 11/20; Kehf 18/101.

Diğer taraftan inkarcıların bu dünyada bir türlü görmek ve duymak istemedikleri hakikatler âhirette onların karşısına çıkacaktır: " *Bize geldikleri gün hakikatleri ne güzel işitecek ve ne güzel göreceklerdir...*"⁷⁵ Bu ifade, onların başlarına gelecek olan azabı ve kabule yanaşmadıkları gerçekleri içerisine almakta ve bütün bunların hak olduğunu anlamları için onlara bir vaîd olarak sunulmuştur.

Kur'an, tıpkı müşrikleri olduğu gibi, Ehli Kitabı da işitmeyle ilişkilendirmiştir. Âyetlerde, onların, Allah'ın kelamını işittikleri halde tahrif ettikleri vurgulanmaktadır: " *Onların sizin tebliğ ettiğiniz şeye iman edeceklerini mi bekliyorsunuz? Oysa içlerinden bir gurup, Allah'ın kelamını dinliyorlar ve iyice kavradıktan sonra da bilerek tahrif ediyorlardı.*"⁷⁶ Âyette Müslümanlara hitap edilmektedir. Medine'ye hicretten sonra Müslümanlar, Yahudilerin Tevhidî inançlarından dolayı Kur'an'ın mesajına ilk koşacaklar arasında bulunacaklarını sanmaktaydılar. Bu onlar için bir hayal kırıklığı olmuştu. Çünkü Yahudiler kendi dinlerini sadece İsrail oğullarına adanmış bir çeşit ulusal miras haline getirmişlerdi⁷⁷ ki, asıl tahrif bu idi. Onlar dinlerini bu hale sokmak için kendilerine gelen vahyi değiştirmişlerdir.⁷⁸ Burada ifade edilen işitme lafzından, Yahudilerin Tevrat'ı yazılı bir metinden değil, fakat şifahi olarak kulaktan dinleyerek öğrendiklerini anlıyoruz. Öyle anlaşılmaktadır ki Tevrat, ilk dönemlerde yazılı bir metin olmadığı için kasıtlı bir takım tahriflere maruz kalmıştır. Bunun belki de en önemli sebebi, insanlara din adamları vasıtasıyla aktarılan kutsal metinlerin doğruluğunu test edecek bir yazılı metnin olmayışı gerçeğidir. Şâyet yazılı bir metin olmuş olsaydı, insanlar kendilerine kulak yoluyla aktarılan vahyin doğruluğunu test edebilirlerdi.

Müşriklere ve Ehli Kitaba ilaveten münafıklar da âyetlerde işitmeyle ilişkilendirilmişlerdir. Onların bir türlü imanı kabul etmeye yanaşmamalarını Kur'an: " *Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir ve gözlerinde de bir perde vardır...*"⁷⁹ şeklinde ifade etmektedir ki bu, onların batıla inatla

⁷⁵ Meryem 19/38.

⁷⁶ Bakara 2/75.

⁷⁷ Esed, *Kur'an Mesajı*, I., 22, 60. dipnot.

⁷⁸ Yahudilerin vahyi tahrif ettikleri kendi kutsal kitaplarında da ifade edilir: "Yaşayan Tanrı'nın, her şeye egemen Rab'bin, Tanrımızın sözlerini çarpıyorsunuz siz." *Kutsal Kitap*, Yeremya 23/36.

⁷⁹ Bakara 2/7. Nahl 16/108'de de kulakları mühürlenenden bahsedilir fakat bu âyette muhataplar münafıklar değil bilakis müşriklerdir.

sarıldıkları ve hakikate kulak vermeyi reddettikleri için zamanla gerçeği kavrayıp anlama yeteneklerini kaybettikleri anlamına gelmektedir.⁸⁰

Bütün bu tespitlerimizin ışığında inkarın işitme ile ters orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Zira kişi, dışarıdan kendisine hitap edilen ilahi hakikatlere/âyetlere karşı ayak diretir de ona kulak vermez ise o vakit imana giden kapıları tümüyle kapamış, kendisine sunulan ilahi verilerin aklına ve kalbine ulaşmasını engellemiş olur. Bu durum o kişinin imana karşı sağır ve kör olmasını sağlayacağı gibi, ona, küfre giden bütün yolların kapısını ardına kadar açacaktır.

2- Hakkı Kabul Etme Bağlamında İşitme

Allah insanı, gönderdiği vahyi anlamaya müsait bir şekilde yaratmış; onu, imana götüren yollarla donatmıştır. Kur'an'da pek çok âyet bu gerçeği vurgulamaktadır: "Allah, sizi analarınızın karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı ve sizde **duymayı**, görmeyi ve vicdanı fonksiyoner hale getirdi/ca'letti ki bunlarla şükredesiniz."⁸¹ Âyette insana verilen bu özellikler ceale/جعل fiili ile ifade edilmiştir ki bu özelliklerin diğer varlıklarınkinden farklı olduğunu ifade etmektedir.⁸² Ayrıca bu fiilden, Allah'ın, insana böylesi özellikleri bahşetmekle onu şereflendirdiğini ve üstün kıldığını anlıyoruz.⁸³ Öyleyse insanın başka varlıklarda olmayan bu üstünlüklerinin bir verilmiş gayesinin olması gerekir ki bu da vahye muhatap kılınmasıdır. O bu melekelerini yüce yaratıcının kendisine sunduğu hitaba muhatap kalmazsa o vakit işitme, işitme olmaktan; görme, görme olmaktan ve kalp de vicdan olmaktan çıkar. Böylece onun sahip olduğu özellikleri, vasıflarını kaybederek kendisinden aşağıda yer alan hayvanlardaki melekelerle eşdeğer hale gelir ki Kur'an bunu: "...Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; **kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir bilakis onlar daha da aşağıdadırlar...**"⁸⁴ şeklinde ifade etmektedir.

⁸⁰ İsfehâni, *Müfredât*, s. 159.

⁸¹ Nahî 16/78. Benzer âyetler için bkz.: Mü'minûn 23/78; Secde 32/9; Ahkâf 46/26; Mülk 67/23.

⁸² Âyette insanlara, anne karnından çıktıktan sonra duyma, görme ve vicdan melekelerinin verildiği ifade edilmektedir. Elbette insan anne karnında bu melekelerin organlarına sahiptir fakat bu haliyle hayvanlarla eşittir. Fakat söz konusu melekelerin gelişimi, hayvanın doğumuyla değişmezken insan doğduktan sonra onda gelişmeye devam eder ki âyette bunun karşılığı "ceale" fiilidir.(Fiilde dönüşme-dönüştürme anlamı mevcuttur. Asım Efendi, *Okyanus*, III., 163.) Bu değişim ve gelişim organik değil bilakis insanı insan yapan özellikler paralelinde meydana gelen değişim ve gelişimdir.

⁸³ Fiilde "bir şeyin bir görev sahibi olması veya bir başka şeye dönüştürülmesi anlamları olmakla birlikte şereflendirmek manası da mevcuttur. Asım Efendi, *Okyanus*, III., 163.

⁸⁴ A'râf 7/179.

Kur'an bize, insanda mevcut olan işitme yetisinin basitlikten uzak, vasıflı ve kıymetli bir özellik olduğunu beyan etmektedir. İnsan onu yerli yerinde gerektiği şekilde kullanırsa Allah'ın kelamına muhatap olur ve O'nun işaretlerini/âyâtını anlar ve kavrar. Nitekim gece ve gündüzde yaratıcının sunduğu âyât ancak işiten/kulak veren bir kavim için söz konusu olmaktadır.⁸⁵ Bundan dolayı "*Çağrıya ancak kulak verenler icabet ederler...*"⁸⁶. Çağrıya kulak asmayanların ise ölümlerden hiçbir farkları yoktur ve elçi ne kadar çabalarsa çabalasın onlara vahyi duyuramaz.⁸⁷ Onlar, bir bakıma işiten sağırdırlar.⁸⁸ Oysa elçiye indirilenler, dinleyenleri oldukça etkilemektedir: "**Elçimize indirileni dinlediklerinde, hakikate ârif oldukları için gözlerinin yaşla dolup taşıtığını görürsün: 'Rabbimiz! İman ettik, bizi de şehadet edenlerden eyle' derler.**"⁸⁹ Âyet bizlere dinlemenin, dinleyende bir tesir meydana getirdiğini ve bu tesirin de onda imanı alevlendirdiğini göstermektedir. Elbette âyetleri dinlemeyenler âyetlerden etkilenmeyecekleri için onlarda iman hasıl olmayacaktır. Bu durum bizlere tebliğin duygulara hitap edecek ve muhataba ulaştığında onu etkileyecek bir üslupla yapılması gerektiğini de göstermektedir. Nitekim Kur'an bu hakikate zaman zaman vurgu yapmıştır.⁹⁰

Allah, elçilerine gönderdiği vahiylerle iman eden Müslümanların kulak vereceğini bildirmiştir: "*...(Çağrımızı) ancak âyetlerimize iman edenlere işittirsin ki, onlar da Müslümanlardır.*"⁹¹ Âyetlerde elçinin o çağrısını işiten müminler tanıtılırken onların "işittik ve itaat ettik" şeklinde ifadeleri söyledikleri zaman zaman vurgulanır: "*Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler.*"⁹² Mümin olanların böyle söylemelerinin kendileri için daha hayırlı olacağı dile getirilir.⁹³ Zira hakka kulak vermek, kişiye imanı ve imanın gereği olan itaati beraberinde getirmektedir. Müminler kimi zaman da

⁸⁵ Yunus 10/67; Rûm 30/23.

⁸⁶ En'âm 6/36.

⁸⁷ Neml 27/80; Rûm 30/52; Necm 53/22.

⁸⁸ Yunus 10/42; Neml 27/80; Zuhuruf 43/40.

⁸⁹ Mâide 5/83.

⁹⁰ Al-i İmrân 3/159; Taha 20/44.

⁹¹ Rûm 30/53. Ayrıca bkz.: Neml 27/81.

⁹² Bakara 2/285. Ayrıca bkz.: Nisâ 4/46; Mâide 5/7; Nûr 24/51.

⁹³ Nisâ 4/46.

dualarında işitip iman ettiklerini dile getirirler: “*Rabbimiz, kesinlikle biz, ‘Rabbimize iman edin!’ diye imana çağırın bir davetçiyi dinleyip hemen iman ettik...*”⁹⁴ Diğer taraftan “*Ey iman edenler, Allah’a ve elçisine itaat edin ve işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyiniz. İşitmedikleri halde ‘işittik’ diyenler gibi olmayın.*”⁹⁵ şeklinde müminler, işitme neyi gerektiriyorsa onu yerine getirmeleri konusunda ihtar edilirler. Zira işitip de işitmeyenler gibi olmak ancak inkarcıların vasfıdır.⁹⁶

Diğer taraftan Allah peygamberlerine de işitmeyi emretmiştir. Fakat bu emir, onların imanı kabul noktasında vahyi dinlemeleri değil; aksine dinlenilmesi istenilen çağırının önemini vurgulamak içindir. Nitekim Hz. Musa Tur dağındayken ilahi hitapta: “*Seni (elçiliğe) seçtim şimdi vahyolunani dinle!*”⁹⁷ şeklinde ifade edilmektedir. Âyeti zahirine hamledenler, Hz. Musa’nın Tur dağında bir kayanın üzerine çıkıp ona yaslandığını, sağ elini sol elinin üzerine koyduğunu, başını öne eğip çenesini göğsüne kadar indirdiğini ve Allah’ın kendisine vahyettiklerini bu şekilde dinlediğini, hatta dinlerken de üzerindeki kıyafetlerin yünden imal edildiğini beyan etmişlerdir.⁹⁸ Kanaatimizce âyet bir hitap üslubudur. Peygambere yapılan bu çağrı: “sana büyük ve ağır bir iş geliyor. Öyleyse ona hazırlan, aklını ve gönlünü bütünüyle ona ver” demektir.⁹⁹ Ayrıca âyetin devamında Allah, Hz. Musa’ya kendisini tanıtmış ve sonra da kıyamete vurgu yapmıştır.¹⁰⁰ Fahreddin Razi’nin de ifade ettiği gibi bu hitapta Allah’ın sonsuz heybet ve celali gözükmektedir. “Ben seni seçtim” ifadesi, Allah’ın sonsuz lütuf ve rahmetini, “dinle” buyruğu da onun sonsuz heybetini anlatır. Böylece Hz. Musa için birinci ifadeden nihâyetsiz ümit, ikincisinden de nihâyetsiz korku hasıl olduğunu anlıyoruz.¹⁰¹ Diğer taraftan Hz. Peygambere de benzer şekilde vahyi dinlemesi emredilmiştir: “*Dinle! O gün çağırıcı yakın bir yerden seslenir. İşte o gün onlar o sayhayı/seslenmeyi hakkıyla işitirler ki o gün kabirden çıkış günüdür.*”¹⁰² Ölüm sonrası dirilişi ifade eden bu âyetten anladığımıza göre Hz. Peygambere: “Kıyamet gününün durumundan sana haber verileni can

⁹⁴ Al-i İmrân 3/193.

⁹⁵ Enfâl 8/20-21.

⁹⁶ Lokman 31/7; Câsiye 45/8.

⁹⁷ Taha 20/13.

⁹⁸ Ebî Muhammed Abdulhak İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, thk. Mecid Mekki, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1423/2002, s. 1247.

⁹⁹ Razi, *Mefatih*, XV., 446.

¹⁰⁰ Taha 20/13-15.

¹⁰¹ Razi, *Mefatih*, XV., 446-447.

¹⁰² Kâf 50/41-42.

kulağıyla dinle çünkü o çok büyük bir olaydır” denilmek istenmiştir. Nitekim müfessir Zemahşerî de âyetten anladığımızı teyyid edecek şekilde benzer bir açıklamada bulunmuş ve bu hitapta, haber verilen ve söz konusu edilen şeye yani diriliş gününe tazim ve muhatapta bir ürperti, bir çekingencilik hissi uyandırmanın amaçlandığını ifade etmiştir.¹⁰³

C- Cinlere Nispet Edilerek Kullanımı

Kur'an'a göre cinler de tıpkı insanlar gibi iman konusunda sorumlu tutulmuşlardır. Hatta onlara da peygamber gönderilmiş ve onlar da kafir ve mümin olarak nitelendirilmişler; öldükten sonra âhirette insanlar gibi diriltilecekler ve oradaki muameleye tabi tutulacaklardır.¹⁰⁴ Bu durumda onlara da ilahi kelim hitap olunmuş demektir. Fakat onlara gelen peygamberler ve tebliğleri konusunda herhangi bir malumata sahip değiliz. Yine de âyetlerde, cinlerin de Hz. Peygambere gelen vahiyle ilişkilendirildiklerini görüyoruz. Rivâyetlere göre Hz. Peygamber, bazı sahabelerle Ukaz panayırına giderken Nahle denilen mevkide sabah namazını kıldıkları sırada okuduğu Kur'an'ı cinler dinlemişti.¹⁰⁵ Ahkâf suresinde geçen bir âyete göre cinlerin Kur'an'ı dinlemek üzere Allah tarafından Hz. Peygamberin yanına sevk edildiği vurgulanmaktadır: *“Bir vakit cinlerden bir gurubu Kur'an dinlemek üzere sana sevk etmiştik. Onun huzuruna varınca ‘susun da dinleyin’ dediler.”*¹⁰⁶ Cin suresinde de dinleme işinin vukuu bulunduğu açıkça ifade edilmiştir: *“De ki: Bana bir gurup cinin Kur'an'ı dinleyip de akabinde ‘biz gerçekten hayranlık veren bir Kur'an dinledik’ şeklinde vahyolunuyor.”*¹⁰⁷ Nitekim âyette, onların vahyi dinledikleri hem Hz. Peygamber tarafından hem de cinler tarafından dile getirilmiştir. Fakat âyette geçen *“bana vahyolunuyor”* ifadesinden, Hz. Peygamberin kendisini cinlerin dinlediğinden habersiz olduğunu anlıyoruz. Bir başka âyette ise bu dinleme neticesinde onların vahye iman ettikleri vurgulanmaktadır: *“Nitekim biz, hidâyet rehberini/Kur'an'ı dinleyince ona iman ettik...”*¹⁰⁸ Bütün bunlardan, cinlerin de insanlar gibi vahye kulak vermeleri neticesinde iman ettiklerini

¹⁰³ Zemahşerî, *Keşşâf*, s. 1048.

¹⁰⁴ Sâffât 37/158. Cinler ve sorumlulukları hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Cinn 72/1-15.

¹⁰⁵ Hicretten üç sene önce meydana gelen bu olayla ilgili(Elmalılı, *Hak Dini*, VIII., s. 371) tüm rivâyetler için bkz.: Ebî Cafer Muhammed bin Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi-i'l-Kur'ân*, thk. Halil el-Meys, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415/1995, XIV., 127-129; Suyûtî, *Lübâb*, ss. 226-227.

¹⁰⁶ Ahkâf 46/29.

¹⁰⁷ Cinn 72/1.

¹⁰⁸ Cinn 72/13.

anlıyoruz. Dolayısıyla insanlarda olduğu gibi cinlerde de iman ve iştirme arasında canlı bir ilişki kurulmuştur ki bu da iştirminin sıradan bir dinleme olayı olmadığına işaret etmektedir.

D- Putlara Nispet Edilerek Kullanımı

Müşriklerin inanç sisteminde önemli bir yer işgal eden putlar da Kur'an'da iştirme yetisiyle ilişkilendirilmiştir. Hz. İbrahim, babasının ilahlaştırdığı putları ona, sırasıyla "iştirmeyen", "görmeyen" ve "fayda vermeyen" şeklinde ilahlık vasfına zarar verecek üç özellekle tanıtmıştır.¹⁰⁹ Burada "iştirme" özelliğinin en önce zikredilmesi tesadüf değildir. Zira Arapça'da bir şeyi önce ifade etmek, onun üstünlüğünün delilidir.¹¹⁰ Bir başka âyette yine Hz. İbrahim bu defa hem babasına hem de kavmine putlarla ilgili olarak: "Onlara seslendiğinizde sizleri **iştirirler mi?**"¹¹¹ şeklinde bir soru yöneltmektedir. Yine bir başka âyette muhataplara putların, kendilerine seslenenin çağrısını iştirmeyecekleri, iştiseler dahi o çağrıya icabet edemeyecekleri vurgulanmaktadır.¹¹²

Kur'an'a göre ilah olmanın şartlarından birisi iştirme vasfıdır ki âyetlerde putlar hakkında onlara seslendiğinizde/dua ettiğinizde "onlar sizi duyabilirler mi" şeklinde muhataplara sorular yöneltilir. Çünkü dua kulluğun özüdür. Binaenaleyh putlar, dua edenin duasını duymuyorlarsa onlara kulluk etmenin ne faydası olabilir ki? Bu sebeple kulluğun bir anlam ve vasıf kazanması için ilah olanın duyması gerekir. Şâyet çağrılara cevap vermiyorsa o halde onda ilahlık vasfı yok demektir. Bundan dolayı Allah, kendisini pek çok âyette "iştirten" olarak tanıtmıştır.

Demek ki insanla ilah arasındaki en dinamik bağ iştirme yetisidir. Bu Allah'tan insana vahyin ulaşmasında insanda olması gereken bir özellik olduğu gibi, insandan Allah'a çağrı ve duanın ulaşması için de Allah'ta olması gereken bir özelliktir. Bu sebeple Kur'an, iştirminin sürekli canlı tutulmasını istemektedir.

E- Meleklerle ve Şeytana Dolaylı Yollardan Nispet Edilerek Kullanımı

Melekler ve şeytan da zaman zaman ilahî hitaba muhatap olmuşlardır. Fakat Kur'an, onlar hakkında "iştirme" kavramını kullanmaz. Yine de "kâle/dedi" şeklindeki hitaplardan, ve bu hitaplara karşılık onların verdiği

¹⁰⁹ "Bir zamanlar babasına şöyle demişti: 'Babacığım! **iştirmeyen**, görmeyen ve sana hiçbir yarar olmayan şeye/puta niçin kulluk ediyorsun?'" Meryem 19/42.

¹¹⁰ Râzî, *Mefatih*, II., 15.

¹¹¹ Şuarâ 26/72.

¹¹² Fâtır 35/14.

cevaplardan, onların da işitmeye ilişkilendirildiğini anlıyoruz. Buna, Kur'an işitme kavramını daha çok iman bağlamında ele aldığından dolayı onların iman edip etmeme gibi bir durumlarının olmaması ve bizler gibi dünyaya bağımlı yaşayan biyolojik varlık olmamaları sebep olarak gösterilebilir. Dikkat edilirse Kur'an, peygamber haricinde insanla meleklerin ve şeytanın bu dünyada kurduğu bir diyalogdan pek az bahseder.¹¹³ Söz konusu bu diyaloglar genellikle âhirette geçen konuşmalar şeklinde sunulmaktadır. Diğer taraftan Allah ile meleklerin ve şeytanın diyalogları ise hem insan yaratılmazdan önce hem de âhirette cereyan etmektedir. Bu tespitler ışığında her halükarda bu varlıkların işitme özelliklerinin olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz fakat onlardaki bu yetinin nasıllığı konusunda bir beyanda bulunmak spekülasyondan öteye geçmeyecektir.

Yeri gelmişken, şeytanların yüce melekleri dinlemeyerek onlardan kulak hırsızlığı yapmak istedikleri şeklinde anlaşılan şu âyet üzerinde durmak istiyoruz: " *O şeytanlar mel-i Alâ'ı dinleyemezler ve kendilerine her yönden atış yapılır.*"¹¹⁴ Söz konusu âyet, şeytanların yüksek melekler meclisinden kulak hırsızlığı yoluyla göğün sırlarını çalmaya, vahye müdahale etmeye, onu engellemeye veya değiştirmeye çalıştıkları şeklinde anlaşılmıştır.¹¹⁵ Böylesi yorumların altında yatan sebep, âyeti lafzî olarak zahiri manasıyla anlama çabası yatmaktadır. Oysa "şeytanların kulak hırsızlığı yapmaları"ndan kasıt gökten meleklerden haber çalmak değil, kahinlerin, şairlerin gaybden haber getirme çaba ve iddialarının mecazi bir teşhiri olarak anlamak gerekir. Zira âyette cahiliye Arap toplumunda adeta kurumsal hale gelen münecimlik, "kulak hırsızlığı" tabiriyle ifade edilmektedir. Dolayısıyla âyetten şunu anlamalıyız: " Her kim gizli ilimler/ilmi nücûm yoluyla bilinmeyen aleme ait haberler vermeye çalışırsa, bu çabası sonuçsuz kalacağından, yakıcı bir hayal kırıklığına ve büyük bir hüsrana uğrayacaktır".¹¹⁶ Sonuçta âyette şeytan ve dinlemek gerçek anlamları dışında bir metafor olarak kullanılmıştır.

F-Ahirette İşitmenin İfade Edilişi

¹¹³ Bakara 2/102. Bundan peygamberleri istisna tutmamız gerekir. Çünkü meleklerin onlara vahiy getirme görevi söz konusudur. Diğer taraftan Kur'an'da Hz. İbrahim'e Hz. Zekeriyya'ya ve Hz. Meryem'e çocuk müjdeleme; Hz. Lut'a kavmine gelecek azabı müjdeleme işinde meleklerin insan suretinde birebir insanlarla diyalog içerisine girdiklerini görmekteyiz. Al-i İmrân 3/39, 45; 11/29, 77; Hicr 15/51-55, 57-64; Ankebût 29/31, 33.

¹¹⁴ Sâffât 37/8.

¹¹⁵ Taberî, *Camiu'l-Beyân*, XII., 45-49; Zemaşşerî, *Keşşâf*, s. 902-903; Razi, *Mefatîh*, XVIII., 578.

¹¹⁶ Hasan Elîk, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*, MÜFV. Yay., İstanbul, 1998, s. 80.

Kur'an bazen âhirette meydana gelecek işitme olaylarından söz etmektedir. Bunlar daha çok kıyamet, cennet ve cehennem bağlamında vurgulanmaktadır. Kıyamette, İsrail/çağırıcı yakın bir yerden çağırır ki o sesin/sayhanın işitildiği gün diriliş/topraktan çıkış günüdür.¹¹⁷ Çağırıcının çağırıldığı o gün Rahman'ın huzurunda bütün seslerin kısılacağı ve sadece fısıltının duyulacağı ifade edilir.¹¹⁸ Diğer taraftan cennette insanlar ne bir boş söz ne günaha sokan bir serzeniş ne de bir yalan işitirler.¹¹⁹ Onların orada işittikleri sadece "selam" sözcüğüdür.¹²⁰ Diğer taraftan cennetlikler cehennemden uğultusunu da işitmezler.¹²¹ Cehennemdekiler ise orada cehennemden uğultusundan ve azap iniltilerinden başka bir şey işitmezler.¹²²

Kur'an'ın âhirette işitme'den bahsetmesi, bizlere iman konusunda önemli mesajlar vermektedir. Önceki bölümlerde değindiğimiz gibi iman, vahye kulak vermekle, inkar ise ona kulak tıkamakla başlar. İmanın ve inkarın sonucunun görüleceği yer/zaman ahiret olduğu için elbette işitmeyle ilişkili olacaktır. Diğer taraftan âhirette insanı dehşete düşüren veya onu sevindiren hususların işitme vasıtasıyla sunulmuş olması, muhatapların ilahi çağrıya kulak vermeleri amacına yöneliktir.

SONUÇ

Eğitim öğretim faaliyetlerinde dinleyerek öğrenmenin önemli bir yeri vardır. Çünkü verilerek istenen mesaj sözle olacağı için tonlama ve vurgu daima o mesaja canlılık katacak ve anlamın karşı tarafa en etkili bir şekilde aktarılmasına sebep olacaktır.

Kur'an, yazılı bir metinden ziyade bir "hitap"tır. O, bu yönüyle kulaklara seslenen bir çağrı niteliği taşımaktadır. Kur'an'a göre **işitme/dinleme**, ilahi hitabın insanla buluşma durumudur. Âyetlerin her birisi Allah'tan insana birer "hitap" olduğu için işitme ve kulakla doğrudan ilişkilidirler. Allah ile kul arasındaki ilişkide "işitme"nin önemli bir yeri vardır. İnsan kendisini Allah'a, bir hitap niteliği taşıyan duayla arz ederken, ibadetini de dua ile icra eder. Bu bakımdan müminlerin duaya yeterince önem vermeleri gerekir.

Allah, insanlarda, vahyi kendileriyle buluşturup tanıştıracak yolları yaratmıştır ki bunların en önemlisi işitme yetisidir. Bu yönüyle "işitme/sem",

¹¹⁷ Kâf 50/41-42.

¹¹⁸ Taha 20/108.

¹¹⁹ Vâkıa 56/25; Nebe 78/35; Gâşiye 88/11.

¹²⁰ Meryem 19/62; Vâkıa 56/26.

¹²¹ Enbiyâ 21/102.

¹²² Enbiyâ 21/100; Furkan 25/22; Mülk 67/7.

Kur'an'daki en etkin iletişim aracı olduğu için müminlerin kendi kutsal kitaplarıyla olan iletişimlerinin dinlemeye dayalı olarak oldukça gelişmiş olması gerekir. Özellikle vahyi anlama, değerlendirme ve hayata yön verecek mesajları elde etmede söz konusu araçtan bolca istifade etmeli ve onu metinden okumakla birlikte adeta kendilerine seslenen bir canlı bir hitap olarak işitme yoluyla öğrenmeye gayret göstermelidirler. Bu çerçevede Kur'an öğretiminin kulak yoluyla yapılmasının çok daha sağlıklı sonuçlar doğuracağı muhakkaktır ve bu tür bir öğretim, vahyin tebliğ tarzına en uygun metottur.

Öte yandan dinin tebliğinde kulak yoluyla muhatapla ilişki içerisinde olmak çok önemlidir ve peygamberî bir metottur. Dolayısıyla irşad faaliyetlerinde bulunacak insanların kulak yoluyla gönüllere seslenecek çok iyi bir hatip olmaları ve Kur'an'ın hitap üslûbuna ve inceliklerine vakıf olmaları gerekir.

KAYNAKÇA

- Asım Efendi (Mütercim), *el-Okyanusu'l-Basît fi Tercimeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, Asitâne Kitabevi, İstanbul, trs.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar, İstanbul, 1997.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV. Yay., Ankara, 1997.
- el-Cevherî, İsmail bin Hammâd, *es-Sihâh, Dâru'l-İhyâi'd-Turâsi'l-Arabî*, Beyrut, 2009.
- el-Damîğânî, Ebû Abdullah Hüseyin bin Muhammed, *el-Vücûh ve'n-Nezâir li Kitâbillahi'l-Aziz*, thk. Arabî Abdulhamid Ali, Dârul-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, trs.
- Diraz, Abdullah, *Kur'an'a Giriş*, çev.: Salih Akdemir, Kitabiyat, Ankara, 2000.
- Ebû Hilal el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Osman, Mektebet's-Sekâfeti't-Dîniyye, Kahire, 2007.
- Eîk, Hasan, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*, MÜİFV. Yay., İstanbul, 1998.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı-Meal Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- el-Ferâhidî, Halil bin Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn, Dâru'l-İhyâi'd-Turâsi'l-Arabî*, Beyrut, 2005.
- el-Ferrâ, Ebû Zekeriyya Yahya bin Ziyad, *Meâni'l-Kur'an*, thk. İbrahim Şemseddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
- el-Firûzâbâdî, Meccüddîn Muhammed bin Yakub, *Basâiru Zevi't-Temyîz Letâifu'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccar, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, trs.
- Hâzım Ali Kemâleddin, *Mu'cemu Müfredâti'l-Müştereki's-Sâmîyyi fi'l-Lugati'l-Arabiyye*, Mektebetü'l-Adâb, Kahire, 1429/2008.

İbn Atiyye, Ebî Muhammed Abdulhak, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabi'l-Azîz*, thk. Mecid Mekkî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1423/2002.

İbn Dureyd, Ebubekir Muhammed bin el-Hüseyn, *Cemheretü'l-Luga*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2010.

Koçyiğit, Talat, *Kelamcılarla Hadîşçiler Arasındaki Münakaşalar*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1984.

İbn Kûtiyye, Ebibekir Muhammed bin Ömer, *Kitabu'l-Ef'âl*, thk. İbrahim Şemseddin, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

el-İsfehânî, Râgıb, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Necib el-Macidî, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1427/2006.

Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2001.

Lindo, Abigail, *Hebrew and English and English and Hebrew Dictionary with Roots and Abbreviations*, Holy Language Institute, London, 1846.

Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420/2000.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Tefsîr-i Kebîr -Te'vilât*, terc.: Vahdettin İnce, Kitsan Kitap, İstanbul, trs.

Mukatil bin Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, haz. Ali Özek, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993.

er-Razî, Fahreddin bin Allâme Ziyaeddin Ömer, *Tefsîr-i Kebir/Mefatthu'l-Gayb*, terc. Suat Yıldırım ve arkadaşları, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

Er-Râzî, Zeynuddin Ebu Abdillâh Muhammed bin Ebûbekir, *Tefsiru Garîbi'l-Kur'ani'l-Azîm*, thk.: Hüseyin Elmalı, TDV Yay., Ankara, 1997.

Rousseau, Jean-Jacques, *Melodi ve Müziksel Taklit ile İlişki İçerisinde Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, çev.: Ömer Albayrak, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2007.

Es-Suyûtî, Celâleddin, *Lübâbu'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Mustafa Elbâni Matbaası, Mısır, trs.

et-Taberî, Ebî Cafer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, thk. Halil el-Meys, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1415/1995.

Türkçe Sözlük, haz.: Şükrü Halûk Akalın, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2011.

William Gesenius, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Clarendon Press, London, 1909.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam ve arkadaşları, Azim Yayıncılık, İstanbul, trs.

Ez-Zeccâc, ebî İshak İbrahim bin es-Sirrî, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh*, thk. Abdulcelîl Şelebî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1426/2005.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam ve arkadaşları, Azim Yayıncılık, İstanbul, trs.

Ez-Zeccâc, ebî İshak İbrahim bin es-Sirrî, *Meâni'l-Kur'ân ve l'râbuh*, thk. Abdulcelîl Şelebî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1426/2005.

ez-Zemahşerî, ebî'l-Kasım Cârullah Mahmud bin Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvil fî Vücûhu't-Te'vîl*, thk. Halil Me'mun Şeyho, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1426/2005.

....., *Esaâsu'l-Belâğa*, Dâru'n-Nefâis, Dımeşk, 2009/1430.